

ԱՐԽԻՊ ՊԱՊԸ ԵՒ ԼԵՆԿԻՆ

(Մաքսիմ Գորկի)

Գետալաստի գալուն սպասելով, նրանք երկուսն էլ պառկել էին դետափի փլուածքի ստուերում և լուռ, երկար հալում էին Կուրանի արագահոս ու պղտոր ալիքներին, որոնք ծփում էին նրանց ոտների տակ։ Լենկան նիրհում էր, իսկ Արխիպ պապը կրծքի վրա տաք, ճնշող ցաւ զգալով չէր կարողացել քնով անցնել։ Նրանց զգգուած, վտիտ կերպարանքները գետնի մոթ չազանակազուն մակերևութի վրա հաղիւ երևում էին իբրև երկու գնդակներ, մէկը՝ մեծ, միւսը՝ փոքր։ Նրանց լոգնութիւնից և տօթից խոնջացած, ալրուած ու փոշոտուած դէմքերը բոլորովին իրար էին ընկել։ Նրանց մարմինները ծածկող ցնցոտիների թխակարմիր գոյնի հետ։

Արխիպ պապի ոսկրոտ երկար կերպարանքը ձիգ ընկել էր ափն ի վեր նեղ ժապաւէնի նման փռուած աւազաչերտի վրա, փլուածքի և գետի արանքում, իսկ ներհող Լենկան նրա կողքին կոլուրել էր ինչպէս օղակ։ Իւր ցնցոտիների մէջ նա նման էր մի կռացած ճիւղի, որին կտրելով իւր պապից՝ հին չորացած ծառից, գետի ալիքները բերել ձգել էին ալտոեղ՝ աւազի վերալ։

Պապը գլուխը արմունկին լեռած նալում էր հանդիպակաց արևառ ափին, ուր շարքով իրարից հեռու բուած ուռենիների և թփերի մի կողմից դուրս էր ցցուել գետալաստի սև ծալրը։ Այնտեղ լուռ էր ու դատարկ։ Ճանապարհի դօրչազուն չերտը գետից անցնելով շարունակում էր ընթացքը դէպի տափաստանի խորքը, ուր նա ալնալէս ուղիղ էր ու չոր և ալնալէս ճնշում էր պապին։

Նրա մթաղնած և սառն աչքերը կարմիր ուռած կոպերով խղճալի կերպով բաց ու խուլի էին լինում, իսկ կնճիռներով աղօսուած դէմքը մարել էր ընկճող վշտի ու ցաւի արտալալ։

տուրքեան մէջ, Նա երբեմն զգուշօրէն հազում էր և անհանգիստ կերպով թռուանը նալելով ծածկում ընթանը ձեռքով: Հազը խալոտ էր ու խեղդիչ, ստիպում էր պապին տեղահան լինել և ամեն անգամ նրա աչքերից խոշոր կաթիլներ էր դուրս քամում:

Բացի արդ հաղից և ալիքների հանդարտ ճշփիւնից տափաստանի մէջ ոչ մի ծպտուն չէր լսոււմ: Գետի երկու ափին փռուած արդ տափաստանը լախարձակ էր, թխակարմիր, արևակէզ և միայն ալետեղ, հեռու հորիզոնի վրալ ծերոսկի աչքին հաղիւ տեսանելի, պերճօրէն ալեկոծոււմ է ցօրենի ոսկէ ծովը, որին նալում էր վերելից ուղիղ՝ կուրացուցիչ պալծառ երկիւնքը: Այնտեղ դուրս էին ցցուել հեռու բարտիների կազմ կերպարանքները: Թոււմ էր, թէ նրանք մերթ իջնում են, մերթ կրկին բարձրանում, իսկ երկիւնքը և նրա տակ ցօրենը օրօրոււմ են բարձրանալով ու ցածրանալով... կաւ ամեն ինչ լանկարծակի թափնոււմ է անապատալին օդերևութի փալոււն, արծաթեալ շղարշի ետեւում:

Այդ շղարշը՝ պալծառ ու խաբուսիկ, երբեմն օրօրուելով հոսում իջնում էր հեռուից մինչև գետափ, արդ միջոցին նա նմանոււմ էր երկնքից ըլխած և հենց իրեն՝ երկնքի նման մաքուր ու անդորր մի կէտի, որը եկել էր կենդանացնելու տօթից խօնջացած դաշտալալը: Բալց արդ գետը շուտով աներևութանում էր...

Այդ ժամանակ Արխիպ պապը, որ ինչպէս վելիօրօս տափաստաններում եղած չլինելով անծանօթ էր արդ երևութին, քաղցից ճնշուած տրորում էր աչքերը և տխուր՝ մտածում իւր մասին, որ արդ տօթը և տափաստանը խլում են նրա տեսողութիւնը, ինչպէս խել են ոտների մէջ մնացած ոլժի մնացորդները. առաջ հալրենիքում արդ ոտները օրական կարողանում էին երեսուն վերստ անցնել, իսկ ալժմ դրա կէսը հաղիւ են անցնում:

Այսօր նրա համար առանձնապէս վատ ու տաղտկալի էր քան երբ և իցէ վերջին ժամանակներս: Նա զգում էր որ շուտով մեռնելու է և թէպէտ սառնօրէն և առանց երկար խորհելու էր վերաբերում դէպի արդ նախազգացումը, իբրև դէպի մի անհրաժեշտ պարտք, ալնուամենայնիւ նրան ցանկալի էր մեռնել հեռու, իւր հալրենի Օւլովեան նահանգում. բացի դրանից նրան շատ անհանգստացնում էր թռուան բա-

նը... Բնչ կը պատահի արդեօք Լենկալին...

Օրական մի քանի անգամ նա առաջն էր դնում ալդ հարցը և ամեն անգամ նրա ներսում մի բան կծկւում էր, սառչում և նա ավնպէս վատ էր զգում իրեն, որ կամենում էր հէնց իսկոյն վերադառնալ տուն—Ռուսաստան...

Հենց ալդպիսի ժամանակներում նա լիշում էր Խրիմը, մերկ տափաստանները, բիրտ ու խտասիրտ չորաններին, նրանց ահռելի դամբիւններին, անպատկառ, ագահ թուրքերին և Տամանում նրան պատահած արկածը, որի համար փոքր էր մնում բանտ նստէր Լենկալի հետ միասին:

Եւ այս բոլորից լեռոյ գնալ հեռու՝ Ռուսաստան... միևնոյն է, չի կարելի տեղ հասնել. մինչև տեղ հասնելը մարդ ճանապարհին կը մեռնի մի տեղ: Այստեղ՝ Կուբանում առատ ողորմութիւն են տալիս. բոլորն էլ ունենոր մարդիկ են, թէև անտանելի և անպատկառ: Աղքատներին էլ չեն սիրում, որովհետև հարուստ են...

Լենկալի համար մի բան կարելի է խորհել: Միևնոյն է, նա որք է՝ այստեղ կամ Ռուսաստանում....

Եւ թողան վրալ մի արտասուածքով հայեացք ձգելով պապը իւր կոշտացած ձեռքով սկսեց շոյել նրա գլուխը:

Թուր տեղից շարժուեց և մեծ-մեծ, խոր-խոր, ոչ-երեխայական կապուտ մտախոհ աչքերը դէպի պապը դարձրեց. ալդ աչքերը առաւել ևս մեծ-մեծ էին երևում նրա նիհար, ծաղկատար փոքրիկ դէմքի վրալ՝ սուր քթով, բարակ անարիւն շրթունքներով, որոնք ճաքճքուել էին տօթից և անապատալին քամուց:

— Գալիս—հարցրեց նա և ձեռքը վանանաձև աչքերին դնելով, դեռնին նայեց, որը սառնօրէն արտացոլում էր արեգակի ճառագայթները:

— Չէ գալիս, դեռ ևս կանգնած է: Ինչո՞ւ պէտք է գալ այստեղ, քանի որ ոչ ոք չէ կանչում, իրեն համար կանգնած է... դանդաղօրէն ասաց Արխիպը շարունակելով շոյել թոռան գլուխը:

— Նիրհում էիր:

Լենկան գլխով մի անորոշ շարժում արաւ և մեկնուեց աւազի վրալ. Նրանք լռեցին:

— Լողալ գիտենալի կը լողանալի—երկար գետնին նախըլով ասաց Լենկան, որի ձայնը մի տարօրինակ խլովթիւն ունէր և արտալալուծեամբ աղքատ էր:

—Շատ վարար է։ Մեզանում ալդպիսի գետեր չկան։ Ինչո՞ւ է ալդքան շտապում։ Եթե այդ է վաղում, կարծես ուշանալուց վախենում է։

Եւ Լենկան դժգոհ դարձրեց երեսը ջրից։

—Այ թէ ինչ—ասաց պապը մտածելով.—Թող դատիներս արձակենք, իրարից կապենք, ոտքիցդ կը կապեմ, իսկ դու կը մտնես և կը լողանաս։

—Է՛, —լրջօրէն վրաւ բերեց Լենկան.— բան մտածեց. կարծում ես քեզ քանչ չի տալ, ինչ է։ Երկսով միասին կը խեղդուենք։

—Ափի մօտ... Յիրաւի որ քաշ կը տալ։ Տես հլա ինչպէս է փքւում։ Գարնանը երեւի ափերից դուրս գալիս կը լինի... Արօտների համար էլ պատուհաս է, անծալր արօտներ...

Լենկան չէր ցանկանում խօսել, ուստի պապի խօսքերը անպատասխան թողեց, վեր առաւ մի կտոր չորացած ցեխ և մատներով փշրելով փոշի դարձրեց։ Նրա դէմքը լուրջ էր, արտայայտութիւնը կենտրոնացած։

Աչքերը սեղանած ինչոր մտածելով պապը նախեց թոռանը։

—Տես հա...—հանդարտ ու միօրինակ ձայնով ասաց Լենկան փոշին ձեռքերից թափ տալով.— Լող է, ափիս մէկը առաւ, տրորեցի ու փոշի դարձաւ —խղճուկ մասնիկներ, աչքով հազիւ տեսանելի...

—Որ ինչ,—հարցրեց Արխիպը և հազաց, արտասուածքոր աչքերով նայելով թոռան մեծ-մեծ, չոր փալլող աչքերին և նիհար, սուր դէմքին.— Ինչո՞ւ համար ասացիր ալդ—աւելացրեց նա հազը վերջացնելով։

—Հէնց ալնպէս... շարժեց գլուխը Լենկան, —ուզում եմ ասել, որ այս բոլորը՝ աշխարհս փուչ է. նա ձեռքով շօշափեց գետինը.— Եւ ալդ փուչ աշխարհի վրայ է շինուած ամեն բան... Քանի-քանի քաղաքներ ենք անցել մենք։ Ջարմանալի է։ Եւ որքան մարդիկ կան ալդ տեղերում։

Եւ չկարողանալով մաքողջացնել իւր միտքը, Լենկան նորից լուռ մտածմունքի մէջ ընկաւ իւր շուրջը նայելով։

Պապն էլ փոքր ինչ լուեց. ապա մօտ սեղմուելով թոռանը, ասաց փաղաքշանքով։

—Իմ խելքօս։ ձէմարիտն ասացիր, ամենայն ինչ փոշի է. և՛ քաղաքները, և՛ մարդիկ, և՛ ես ու դու—փոշի։ Է՛, Լենկա, Լենկա... Եթէ գրաճանաչ լինէիր... շատ առաջ կերթալիր։

ձիշտ հասակաւոր մարդու նման ամեն բան կշռադատում ես...
Խեղճ ողորմելի, Աստուծոյ դառ... Ի՞նչ կը լինի քո ճարը:

Պապը կրծքին սեղմեց թոռան գլուխը և համբուրեց:

— Սպասիր, — աղաթելով զգզուած մաղերը պապի կոշտ, զողողողուն մատներից, փոքր ինչ կենդանութիւն ստացած կանչեց Լենկան. — ինչ ասացիր. փոշի, քաղաքները և բոլորը...

— Այսպէս է տնօրինել Աստուած, աղաւնեակս, ամենայն ինչ հող է, իսկ ինքը հողը — փոշի: Այստեղ ամենայն ինչ մեռնելու է... Պրծաւ դնաց: Հէնց ալդ իսկ պատճառով մարդս պարտաւոր է ապրել աշխատանքով և խաղաղութեամբ: Հրէս ես էլ շուտով կը մեռնեմ... — տեղահան լինելով աւելացրեց պապը տխրութեամբ. — առանց ինձ ուր կերթաս:

Լենկան ալդ հարցը շատ անգամ էր լսել պապից և նրան շատ էր ձանձրացրել մահուան դիմացի մասին դատելը, ալդ պատճառով նա լուռ շուռ եկաւ, մի կտոր բանջար կտրեց, բերանը դրեց ու սկսեց դանդաղ ծամել:

Բայց դա պապի հիւանդոտ տեղն էր:

— Ինչո՞ւ ես լուռ. Բնչպէս կանես ուրեմն առանց ինձ, հարցրեց նա կամաց դէպի թոռը կռանալով և կրկին հաղալով:

— Մէկ անգամ արդէն խօսել ես ալդ մասին... շփոթուած ու դժգոհ արտասանեց Լենկան աչքի տակով պապին նայելով:

Նրան դիւր չէին դալիս ալդ խօսակցութիւնները առաւել ևս ալն պատճառով, որ մեծ մասամբ վէճով էին վերջանում: Պապը ամեն անգամ խօսում էր իւր մահուան մօտիկութեան մասին: Լենկան սկզբում լսում էր կենտրոնացած, վախենում ներկայանալիք նոր վիճակից, լաց էր լինում, բայց աստիճանաբար լողնում էր և մի հակադարձ ընթացք էր վրայ հասնում. իւր մտքերին անձնատուր եղած նա ալ ևս չէր լսում պապին, իսկ պապը ալդ չնկատելով բարկանում էր և սկսում խօսել, թէ՛ նա՝ Լենկան լիմար է, չէ սիրում պապին, չէ գնահատում նրա հոգածութիւնը, վերջապէս ալն տեղն էր հասնում, որ լանդիմանում էր Լենկային ալն բանում, իբրեւ թէ սա ցանկանում է պապին աւելի շուտ մեռած տեսնել:

— Ի՞նչ ասացիր: Ի՞նչ դեռ անխելք ես, չես կարողանում հասկանալ քո կեանքը: Քանի տարեկան ես: Տասն և մէկ տարեկան միայն: Եւ տկար ես, գործի համար անպէտք: Ո՞ւր կերթաս, ուր: Բարի մարդիկ կարծում ես կօգնեն: Եթէ փող ունենալիր, կօգնէին քեզ ալդ փողերը ծախսելում, ալդ ալդ—

պէս է: Իսկ ողորմութիւն խնդրել ինձ՝ ծերունուս էլ քաղցր չէ: Ամէն մէկին խնդրիր, ամեն մէկին խոնարհուի՛ր: Ե՛ւ հալհուում են, և՛ ծիծաղում, և՛ հալածում: Ի՞նչ, դու կարծում ես աղքատին մաքր են հաշում: Ոչ, տասն տարի է աշխարհք եմ շրջում, գիտեմ: Մի պատառ հացը հաղար մանէթ են դնահատում: Կը տալ և կը մտածի, որ իսկոյն արքայութեան ղըռները կը բացուին նրա առաջ: Ինչո՞ւ են շատ տալիս քո կարծիքով: Խիղճը հանգստացնելու համար: Լաւ իմացիր բարեկամ, նրանք խղճալուց չէ որ տալիս են: Կը խոթի մի կտոր, ալնպիսի մի կտոր, որ կարծես մտիցն է կտրում: Կուշտ մարդը—զաղան է: Նրբէք նա չի խղճալ քաղցածին, որովհետեւ չգիտէ թէ ինչ է քաղցած: Կուշտն ու քաղցածը—իրար թշնամի են: Եւ լաւիտեհանս լաւիտենից նրանք իրար իբրեւ աչքի փուշ կերեւան: Հէնց արդ պատճառով էլ անկարելի է որ նրանք իրար խղճան և հասկանան... Կուշտի համար՝ քաղցածը կամ ցեխը:

Պապը հետզհետէ լցւում էր չարութեամբ ու վշտով: Դրանից նրա շրթունքը դողդողում էին և ծերունական հանգած աչքերը արագ բաց ու խուփ էին լինում արտեանունքների և կոպերի կարմիր շրջանակների մէջ, իսկ մազաղաթեալ դէմքի կնճիռները աւելի լաճախ և արտալատիչ կերպով էին լալտնում:

Լենկան չէր սիրում նրան արդ ղրութեան մէջ և ինչ որ անորոշ բանից վախ էր զգում:

— Հիմա հարց եմ տալիս, ինչպէս կը վարուես աշխարհի հետ: Ի՞նչ մի տկար երեխալ ես, իսկ աշխարհը—զաղան. նա քեզ մէկ անգամից կուլ կը տալ: Իսկ ես արդ չեմ ցանկանում: Ախր ես սիրում եմ քեզ, բալաս: Դու իմ միակն ես, նույնպէս և ես՝ քոնը: Ի՞նչպէս մեռնեմ. անկարելի է որ ես մեռնեմ, իսկ դու մնաս... Ո՞ւմ վրայ... Տէր Աստուած... Ինչո՞ւ չսիրեցիր Քո ծառային... Ապրել անկարող եմ, իսկ մեռնել անկարելի է, որովհետեւ... երեխային... պահպանել պէտք է: Եթէ տարի պահել եմ... ձեռքերիս վրայ, պառաւ ձեռքերիս: Տէր, օգնիր ինձ...

Պապը նստեց և լաց եղաւ, գլուխը դողդողուն ծնկների մէջ կախ քցելով: Նրա ուսերն էլ ցնցւում էին խռպոտ հեկեկանքից, որ անհասարար դուրս էր հեղւում նրա հիւանդ կրծքից:

Գետը շտապում, վազում էր հեռուն և հնչուն ձայնով:

• ասիերին ծփծփում, կարծես կամենում էր ալդ ծփանքով խլացնել ծերունու հեկեկանքը: Պարծառ ժպտում էր անամպ երկինքը իրենից արող տապ արտահոսելով և ժպտալով լուռ ականջ էր դնում պղտոր ալիքների խռովալուրդ վշտոցին...

— Հերիք է, մի լար, պնպի,— մի կողմ նալելով ինչ որ անհասկանալի խիստ տոնով մէջ ընկաւ Լենկան և ջրակալած, մուլլ դէմքը պապին դարձնելով աւելացրեց.— Չէ որ ալդ բոլորի մասին խօսել ենք. չեմ կորչիլ, ծառալութեան կը մըտնեմ մի գիտեալուն, ինչ բանի էլ...

— Եւ ծեծեն,— արտասուախառն ձայնով արտասանեց պապը:

— Կարող է պատահել որ չծեծեն. ալդպէս և չեն ծեծիլ.— փոքր ինչ զարագած աղաղակեց Լենկան.— Այն ժամանակ քնչ կլինի. արն ժամանակ արդէն մէլոյան դուրս կը գամ. արնպէս հեշտ էլ ամեն մէկի ձեռքին չեմ մնալ...

Ալատեղ Լենկան անհասկանալի կերպով լանկարծակի կանգ առաւ և մտախոհ լռեց փոքր ինչ ու կամացուկ ասաց.

— Թէ չէ վանք կը մտնեմ...

— Սթէ միայն վանք մտնէիր.— հաւաչեց պապը փոքր ինչ կենդանութիւն ցոլց տալով ու նորից սկսեց խռովող, խեղտիչ ձայնով հազալ.

— Գետա—լա—ա—ստ, գետաա—ա .. Հէլ—օդը պատռեց մէկի հզօր կոկորդաձայնից:

Խօսակիցները ցնցուեցան և ոտքի ելան, հաւաքելով պարկերը և մահակները:

Աւագի վրալով ականջ ծակող հռոցով առաջ էր զլորում մի երկանիւ սալը. Նրա մէջ կանգնած էր մի կազակ, բրդէ զլխարկը ծուռ՝ զլխին դրած, որ պատրաստուում էր լօրանջել լայն բաց արած բերանով օդ ներշնչելով, որից նրա լայն, դուրս լցուած կուրծքը աւելի ևս դուրս էր պրծել: Նրա սպիտակ առամները պարծառ փալլում էին սև միրուքի մետաքսեայ շրջանակի մէջ, որը սկսում էր լայն բաց արած և երկար լառումից արխնով լցուած աչքերից, Կոնկարծակ շապկի և անփութութիւն մարմնի վրալ ձգած չուխալի տակից երևում էր նրա մազմազոտ և արևակէզ իրանը: Եւ նրա ամբողջ ամրակազմ և մեծ կերպարանքից, ինչպէս և մատ, չալ ձիուց, անհամաչափ մեծ ձիուց, նոյնպէս և սալից՝ բարձր, լայն երկաթօղբով—ալդ բոլորից կուշտութիւն, ութ, առողջութիւն և գիտակցութիւն էր արտափալլում:

—Է՛լ, հէ՛ւ...

Պապ ու թոռ վերցրին գլխարկները և խոնարհ գլուխ տուին։

—Բարի աջողում—կտրուկ խուլ ձայնով ասաց նորեկը և գետի միւս ափին նախելով, որտեղից հանդարտ ու անփութ դուրս էր սահում սև գետալաստը թփերի միջից, սկսեց երկար դիտել մուրացիկներին։—Ռուսաստանցի էք...

—Անտեղից ենք, ողորմած մարդ — ողջունելով ասաց Արխիպը։

—Այնտեղ սո՛վ է, հա՛ւ։

Նա դուրս ցատկեց սալից և սկսեց երգի ձայնով մի քան մրմռալ։

—Ցեցերն էլ սո՞վից մեռնում են։

—Հա՛ւ—հա՛ւ. ցեցերն էլ մեռնում են։ Նշանակում է փըլ-լրանք էլ էլ չի մնացել, բոլորը կերել են։ Մանգալում ճարպիկ էք. բալց ինչպէս երևում է աշխատել չէք սիրում։ Եթէ մարդ լաւ աշխատէ, սով չի լինի։

—Այդտեղ, աղա, գլխաւոր պատճառը հողն է։ Կանգնում է ու չի բերում։ Երկրի ամբողջ հիւթը դուրս ենք ծծել։

—Հողը,—թափ տուեց գլուխը կազակը.—հողը միշտ պարտաւոր է պտուղ տալ. հենց դրա համար էլ նա տրուած է մարդուն։ Ասա ձեռքերը և ոչ թէ հողը, Ձեռքներդ վառ են։ Այ—հա՛ւ. լաւ լաւ ձեռքերից քարն էլ չի պրծնիլ, կը ծնի։ Ձէրնօմօրիալում եղիւ ես։ Այնտեղ, ափն, քարերն էլ հերկում են։

Գետալաստը հասաւ։

Երկու առողջակաղժ, կարմրերես կազակներ, որոնք սառ-սառ հաստ ոտները գետալաստի լատակին դէմ տալով դէպի ափ էին հրում նրան, ձեռքերից բաց թողեցին թոկը և իրար երեսի նայելով սկսան երկար շունչ առնել։

—Շոգ է —բաց արաւ ատամները եկուորը ձին գետալաստ հանելով և ձեռքով գլխարկը ուղղելով։

—Այ—հա՛ւ—ասաց լաստավարներից մէկը ձեռքերը վարտիքի գրպանները խրելով և սալին մօտենալով։ Նա սալի ներսը նախ և ուժգին օդ ներշնչելով քիթը ձեռքով չփեց։ Միւսը նստեց լաստի լատակին և տնքալով սկսեց կօշիկը հանել։

Պապը և Լենկան լաստը բարձրացան և կազակներին նայելով վանդակապատին լենուեցան։

— Դէ գնանք, կարգադրեց սալլապանը:

— Հետդ խմելու բան չունիս. — հարցրեց սալլի ներսը նալողը:

Կօշիկ հանողը վերջացրեց իւր դործը և անհասկանալի կերպով աչքերը սնեռելով նալեց ոտքի սրունքին:

— Ոչինչ չունիմ: Ի՞նչ է, միթէ Կուրանում քիչ ջուր կալ:

— Ձուր... Ես ջրի մասին չէի հարցնում:

— Այլ արագի մասին: Արագ չեմ վերցրել:

— Այդ ինչպէս է որ չես վերցրել — մտածեց հարցնողը աչքերը լաստի լատակին լսեցով:

— Դէ գնանք:

Կազակը սկսեց հագնել կօշիկը: Միւսը ձեռքի ափում թքեց և բռնեց թուկը: Եկուորը սկսեց նրան օգնել, որպէս զի գետալաստը բարձրանալ և տեղահան լինի:

— Իսկ դու, ափու ջան, ինչո՞ւ չես օգնում. — դարձաւ դէսլի Արխիպը կօշիկով զբաղուած լաստալարը:

— Ի՞նչպէս կարող եմ, բալաս, — խղճալի ձայնով և գլուխը ճօճելով ձայն տուեց նա:

— Եւ չպէտք է էլ օգնել նրանց, նրանք մենակ էլ եօլալ կերթան:

Եւ կարծես ցանկանալով ափունց ցոյց տալ իւր խօսքերի իրաւացիութիւնը, նա ծանր ծանր ծալեց ծնկները և մեկնուեց գետալաստի տախտակամածի վրալ:

Ընկերը ծուլօրէն հալհոյեց նրան և անպաշտպան մնալով տախտակամածին թիկն տուած սկսեց ոտնահարել լատակը:

— Տեսնում ես, Լենեա, ինչպիսի մարդիկ են, մեծ-մեծ, կուշտ: Այս երկիրը շինականի համար արքայութիւն է... շնչաց Արխիպը թեքուելով դէպի Լենկան, որ լաստի եզերքից նալում էր ջրին:

Դանդաղ առաջ գնալու միջոցին գետալաստը ցնցուում և օրօրում էր իւր կողքերին զարկուող խուլ հոսանքներից ծեծուելով:

— Հրէն տես ինչ վարագն է, հմ: Ասում է՝ «ձեռքերը... վատ էք բանում», իսկ ինքը երազումն էլ չի տեսել ալնպիսի աշխատանք — շնչում էր պապը: — Ինչո՞ւ Աստուած մէկին շատ է տալիս, միւսին՝ քիչ... — և փոքր ինչ լռելուց լետոյ, կարծես Լենկալի պատասխանին սպասելով, ինքն իրեն պատասխանեց. — հոգիները փորձելու համար: Ո՞ր հոգին չի տրտնջալ:

և կը կորչի առանց կեանքի մէջ ուրախութիւն ու հանգիստ վաւելելու:

Ջրին նալելով Լենկան զգում էր, որ ախորժելի կերպով զուլսը պտտում է և ալիքների արագ վազքից լողնած ալքերը նինջահար են եղել:

Պապի խուլ շնչոցը, թոկի շաշիւնը և ալիքների հիւթալի ծփանքը նրան աւելի ևս օրօր էին ասում. նինջ լողնաժութեան մէջ նա կամենում էր մեկնուել տախտակամածի վրայ և լանկարծակի ալնպէս օրօրուեցաւ, որ ընկաւ:

Ալքերը լայն բաց անելով նա չորս կողմը նախեց: Նրանով ծիծաղում էին կաղակները, գետալաստը դէպի ափի արևակէզ փրփուրը տանելով:

— Ի՞նչ է, քննիվ էիր անցել, Խեղճ տկար, Նստիր սալի մէջ, կը տանեմ մինչև առաջիկա ստանիցան, Դու էլ նստիր, ափու:

Շնորհիւ կաղակի՝ պապը միօրինակ, անդիւրալի տնքոցով սալ բարձրացաւ: Լենկան էլ վեր ցատկեց և նրանք գընում էին սև մանր փոշու քուլանների միջով, որ պապին ալսպէս թէ ալնպէս շնչասպառ էր անում հաղից:

Կաղակը մի երգ սկսեց. Նա երգում էր տարօրինակ հընչիւններով, ձայները մէջ ընդ մէջ կտրատելով և վերջացնելով չփոցով. Երբեմն երգի ձայնով սկսում էր մի խօսք և ընդհատելով շարունակում կեղծ ձայնով (Фальцет), Կարծես նա մի կծիկ էր ետ տալիս և հանգուցի պատահելով՝ թելը կտրում:

Երգը բոլորովին ներդաշնակում էր տափաստանի հետ, որը նույնպէս միօրինակ էր և կտրտուած օգում գալարուող կրկներևութների շերտերով:

Անլիւնները ճռնչում էին խղճալի ձայնով. փոշին մլլում էր: Պապը չէր դադարում երերալով հազալուց, իսկ Լենկան մտածում էր, թէ ահա ստանիցա կը հասնեն, ուր զգուեցնող ձայնով պիտի երգէ պատուհանների տակ՝ Տէր Յիսուս Քրիստոս.... նորից ստանիցալի երեխաները պէտք է հաւաքուեն գլխին, իսկ կանալք պիտի ձանձրացնեն իրենց հարց ու փորձով Ռուսաստանի և ալ բաների մասին... Ցանկալի չէ ալդ միջոցին տեսնել և պապին, որը ալդ ժամանակ աւելի լաճախ է հազում և աւելի կռանում, կծկւում—մի բան, որ իրեն՝ պապին էլ ախորժելի չէ և ցաւ է պատճառում նրան. նա խօսում է մի ալնպիսի խղճալի ձայնով ալստեղ ու ալնտեղ հե-

ծեծալով և որ և է բան պատմելով, որ ոչ մի տեղ և ոչ մի ժամանակ չէր լսել... Ասում է, օրինակ, որ Ռուսաստանում, մարդիկ մեռնում են և թափթիւում փողոցներում և ոչ ոք չկալ որ դիակները հաւաքէ, որովհետեւ բոլորն էլ քաղցից սառուց են կտրել: Պապի հետ միասին նա ոչ մի արդպիսի բան չէր տեսել ոչ մի տեղ: Բայց արդ բոլորը պէտք էր տեսել, որ պէս զի շատ տալին: Բայց արտեղ ինչիդ է պէտք արդ ողորմութիւնը: Տանը—աչնտեղ կարելի է ծախել փութը քառասուն կամ լիսուն կոպէկով, իսկ արտեղ ոչ ոք չի առնում: Նոյն իսկ երբեմն պէտք է լինում արդ կոորտանքը, լաճախ շատ համեղ, պարկից դաշտի մէջ թափել: Եւ ինչո՞ւ պապը արդ պէս երես է առել և թափառում է մի ստանիցալից միւսը: Գոնէ մէկում մի շաքաթ դադար առնէր, թէ չէ շրջում է, հաւաքում և առաջ անցնում ինչպէս հետապնդումից խուսափող գող: Մէկ անգամ Լենկան խօսեց նրա հետ արդ մասին և նա պատասխանեց բարկացած և վշտալից:

—Դու անմիտ, լսի, հասկացիր: Դու չես կարողանում հասկանալ, թէ որքան եմ ես մտածում քո մասին: Ինչ ես եմ ցանկանում, դու չես կարող հասկանալ: Ես, ես թերեւ ընդ համար բախտաւորութիւն եմ որոնում, գիւղական կեանքից ընդ ազատել եմ ցանկանում... Այդպէս, լսիր, հասկացիր, դրա համար:

—Հաւաքե՛ն, Ե՛ք զնում—դարձաւ դէպի նա մի կաղակ, ուսերի վրալից նախելով նրանց կծկուած կերպարանքին:

—Ի հարկէ, իմ բարերարս—հառաչելով պատասխանեց Արխիպ պապը:

—Ոտքի կանգնիր, ափու, ցոյց տամ թէ որտեղ եմ ապրում: Գիշերը ինձ մօտ կը լինիք:

Պապը փորձեց վեր կենալ, բայց ընկաւ: Նրա կողքը սալի ծալրին զարնուեցաւ և նա սկսեց խուլ ձայնով հեծեծալ:

—Էյ դու հալիւոր—մըթմըթաց կաղակը ցաւակցելով.— դէ միենոյն է, մտիկ մի արա, ժամանակին կը գաք գիշերելու: Կը հարցնես Սէին, Անդրէյ Սէին, արդ ես եմ որ կամ, իսկ հիմա ցած իջիր: մնաք բարև:

Պապ ու թոռ մնացին մէն-մէնակ մի խումբ բարդինների և սօսինների առաջ: Նրանց բների միջով տներ, ցանկապատեր էին երևում ամեն կողմ—աջ ու ձախ—երկինք էին բարձրանում խոտի դէզեր: Ծառերի կանաչ սաղարթը ծածկուած էր մոխրա-

դուն փոշիով, իսկ հաստ, ուղղաձիգ բների կեղևը ճեղքճեղքում էր:

Ուղիղ մուրացիկների առաջ տախտակապատերի միջով մի նեղ փողոց էր գնում, ուր արդէն աներևութացել էր նրանց բերող կաղակը. նորն ուղին բռնեցին նրանք երկաթի ճանապարհորդած մարդու լողնած, անկալուն քալումով:

— Դէհ, ինչպէս գնանք, Լենկա,— միասին, թէ ջոկ-ջոկ.— հարցրեց պապը և պատասխանին չսպասելով աւելացրեց.— միասին աւելի լաւ կը լինէր, միայն թէ քեզ շատ քիչ են տալիս: Դու չգիտես խնդրել...

— Ինչներքիս է պէտք շատը. միևնորն է, բոլորը խօսի ուտուի... Ինքերը կ'իտած պատասխանեց Լենկան չորս կողմը նայելով:

— Ինչներքիս, անմիտ: Սենկարծ մէկը կը պատահէ և կը գնէ: Այ թէ ինչ. փող կը տալ. իսկ փողը՝ մեծ բան է: Փողատէր լինելով աչքովս հեշտութեամբ չես կորչիլ, ինչպէս ահա ես եմ մեռնում:

Եւ փաղաքշարար ժպտալով պապը սկսեց ձեռքով թռուռն դուխը շօշել:

— Դիտես, թէ որքան եմ ժողովել ալս չըջակալութեանը թացքում, հա:

— Ո՞րքան, սառնօրէն հարցրեց Լենկան:

— Տասնամէկ ու կէս... Տեսնում ես:

Բայց Լենկայի վրայ ոչ մի տպաւորութիւն չգործեցին ոչ ալդ գումարը և ոչ պապի ցնծալի տոնը:

— Այ դու երեխայ, երեխայ, հառաչեց պապը.— Հը, ուրեմն ջոկ-ջոկ գնանք:

— Ջոկ-ջոկ:

— Դէ, դէպի եկեղեցի կը գաս:

— Լաւ:

Պապը ծռուեց դէպի ձախ՝ նրբուղին, իսկ Լենկան շարունակեց նորն ճանապարհը: Տասն քալլ անցնելով նա լսեց զողողուն կոչը. «Ո՞վ բարերար և ողորմած մարդիկ...» Այդ կոչը կարծես տաւիղի աններդաշնակ՝ հաստ ու բարակ լարերը ձեռքի ափով շփելուց էր լառաջ գալիս: Լենկան սարսուռ դգաց և մի քալլ սրեց: Ամեն անգամ պապի խնդրուածքի ձայնը լսելիս անախորժութիւն և վիշտ էր զգում նա, իսկ երբ մերժում էին նրան մինչև անգամ վախենում էր, սպասե-

լով որ ահա ահա լուսէին պապը արտասուքների մէջ կը հեղհեղուի:

Դեռ ես նրա ականջին էին հասնում պապի ձայնի դողդողուն, խղճալի նոտերը, որոնք ոլորում էին ստանիցալի ջերմ ու թմբեր օդում: Շուրջը խաղաղ էր ինչպէս գիշեր: Լինկան մօտեցաւ ցանկապատին և նստեց կեռասնեւո վողոց դուրս եկած ճիւղերի ստուերում: Որտեղ որ խուլ բզզում էր մեղուն:

Ուսից պարկը վեր առնելով, Լենկան գլուխը նրա վրա դրեց և առ վալր մի երկնքին նախելով ծառերի ճիւղերի միջով, խոր քուն մտաւ, թաղնուած անցորդների աչքից բանջարներով և ցանկապատի վանդակահաման ստուերով:

Նա արթնացաւ իրիկնադէմի թաւմ օդի մէջ տատանող տարօրինակ հնչիւններից: Ով որ լալիս էր նրանից ոչ ահաբան հեռու, Լացը նման էր երեխայի խռոված և անհանդիստ լացի: Հեծկլտանքի ձայները հանգում էին նուրբ, ցածր նոտալով և լանկարծ կրկին նոր ուժով բռնկւում, ու սահում աւելի և աւելի մօտենալով նրան:

Նա գլուխը բարձրացրեց և բանջարների միջով նախեց ճանապարհին:

Այդ ճանապարհով գալիս էր մի եօթ տարեկան աղջիկ, դեղեցիկ, մաքուր հագնուած, կարմիր ու լացից ուռած երեսով, որը երբեմն սրբում էր սպիտակ չթէ շրջագցեստի ծալրով: Նա գալիս էր դանդաղ, բոբիկ ոտները ճանապարհին գետնին քսքսելով, բարձր փոշի բարձրացնելով և անշուշտ չիմանալով՝ թէ ուր է գնում և ինչի: Նա ուէր մեծ-մեծ սև աչքեր, ալժմ վիրաւորուած, թախծալի ու թաց և փոքրիկ, նուրբ, վարդագոյն ականջներ, որոնք այնպէս չարաճօրէն դուրս էին պրծել շագանակագոյն մաղերի հիւսքերի միջից, որոնք գզգզուած թափուել էին նրա ճակատի, թշերի և ուսերի վրայ:

Ընդհանուր նայուածքից նա Լենկային շատ ծիծաղելի էր թւում, չնախելով արտասուքներին—ծիծաղելի և ուրախ: Նւ պէտք է որ չարաճճի մէկը լինէր...

Թարգմ. Ա. ԳԵԱՆՋԵՑԵԱՆ

(Վերջը միւս անգամ)